

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-079-7-2>

**МИКОЛА ІВАСЮК:
ПРОБЛЕМИ БІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Ковалевська О. О.

доктор історичних наук,

*доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
м. Київ, Україна*

Ім'я українського художника і графіка Миколи Івановича Івасюка (1865–1937) ще й сьогодні залишається для більшості українців маловідомим. Головна причина такого стану справ криється в тому, що митець був репресований і розстріляний, його особисте майно конфісковане, а творчий доробок частково знищений, частково розпо- рошений Україною та світом. З часу реабілітації художника у 1980 р. його постаттю поступово почали цікавитися краєзнавці, а згодом мистецтвознавці, які прагнули дослідити його творчість. Натомість донині не створено жодної наукової біографії митця. Чимало інтернет- публікацій, які переважно були підготовлені до різних ювілейних дат, пов'язаних з біографією художника та його творами, містять розбіжності в датуванні певних подій, відверті помилки та неточності в інтерпретації як біографічних фактів, так і творів митця.

Серед осіб, які цікавилися біографією Миколи Івасюка, збирали відповідні біографічні матеріали, а також оприлюднювали результати своїх пошуків, слід назвати А. Вусика [2], Г. Дем'яна, І. Сердюка, В. Шендеровського, І. Кудина, М. Орлик [12], Т. Дугаєву [4, 5, 6, 7, 8], В. Юсова [15] та деяких інших.

Водночас зібрані поодинокі свідчення краєзнавців, пам'ятко- охоронців, просвітян, журналістів та мистецтвознавців, не дозволяють пересічному українцеві сформувані цілісне уявлення про життя та творчість цього художника, якому пророчили велике майбутнє у середовищі європейських митців, якби він після закінчення навчання не повернувся на батьківщину.

Відтак метою цієї публікації є визначення основних дискусійних проблем у дослідженні біографії Миколи Івасюка та окреслення вірогідних напрямів подальших наукових пошуків.

Перш за все, слід наголосити, що переважна більшість виявлених дискусійних питань пов'язана з відсутністю достовірних джерел, які б дозволяли дослідникам обґрунтовувати їхні твердження та висновки. Нині джерельна база біографічного дослідження, присвяченого

відомому буковинцю, є розпорошеною по закордонних архівах та кількох архівосховищах України і через складну епідеміологічну ситуацію, викликану COVID-19, є недоступною. Зокрема, окремі документи, пов'язані з дитинством, навчанням та проживанням художника в Чернівцях, зберігаються в ДАЧО. Час навчання у Відні та Мюнхені засвідчений в архівах цих міст та тих навчальних закладів, де навчався майбутній майстер. Львівський період життя митця частково відбився в матеріалах, які зберігаються в ЦДІА у Львові. Перебування художника в роки Першої світової війни у Ростові-на-Дону на засланні мало би відкритися у місцевому архіві, але цю інформацію нині важко перевірити, через недоступність російських архівів українському досліднику. Київський період його життя міг би відкритися у ЦДАМЛМ України, але особового фонду М. Івасюка у цьому архівосховищі не існує. Окремі факти його біографії слід шукати по окремих фондах Державного архіву м. Києва, ДАКО, ЦДАВОВ України, відомчих архівів. Водночас, оскільки життя художника трагічно обірвалося саме у столиці, справа зі звинувачення Миколи Івановича Івасюка, а також матеріали її перегляду військовим трибуналом Київського військового округу, зберігаються у фондах ЦДАГО України. Що стосується матеріалів родинного архіву, то вони нині є недоступними, оскільки нащадки художника проживають на території РФ. Фотокопії окремих документів з родинної збірки, які були виконані головою Львівської організації УТОПК І. Кудиним, були надіслані до м. Заставна, де тепер акумулюються матеріали, що в майбутньому мають стати експонатами міського музею художника, якій планують відкрити у родинному будинку М. Івасюка [12].

Серед окремих дискусійних питань, які потребують уточнення та підтвердження архівними джерелами, слід згадати дату народження художника. Переважна більшість його офіційних біограм подає 14 квітня 1865 року [4], натомість в автобіографії митця значилася дата 16 квітня. Водночас, деякі дослідники подавали дату його народження за новим стилем, що обумовило появу дати – 28 квітня 1865 року [15].

Довгий час у біографіях художника не вказувалося ім'я його дружини, хоч іноді про неї та її походження можна було знайти мінімальну інформацію. Нині її ім'я – Цецилія Юнг, вже не є таємницею, однак нових свідчень про неї не виявлено, що обумовлено обмеженістю доступу до родинного архіву Івасюків.

Наступним дискусійним питанням, яке є актуальним і для істориків, і для мистецтвознавців, залишається уточнення кількості творів митця та уточнення їхніх назв. Зокрема, зі статті до статті переходить нічим не обґрунтована цифра загальної кількості картин, портретів, плакатів М. Івасюка, яка сягає 500 творів [2, с. 4]. Натомість, спроба предметного перерахунку, засвідчила значно меншу їх кількість. Окрім того, не

менш суттєвою проблемою виглядає побутування в публікаціях різних авторів цілої низки помилкових назв творів. Достатньо згадати той факт, що назва найбільш відомої картини «В'їзд Богдана Хмельницького до Києва», зустрічається щонайменше у трьох різних варіантах. При цьому такі підписи часто містять грубі історичні помилки, які стосуються фіксації самого року події.

Не менш важливою проблемою є невірне датування окремих творів. Саме така ситуація склалася щодо визначення дати виконання плафону будинку Ощадної каси у Чернівцях (нині – Чернівецький художній музей) [5, 7], низки полотен створених художником протягом львівського періоду його життя та деяких інших.

Неузгодженість деяких фактів з біографії митця, представлених у різних публікаціях, можна пояснити тим, що вони подавалися без фіксації деталей справи. Наприклад, часто пишуть, що повернувшись до Чернівців, М. Івасюк у 1899 році відкрив художню школу для «талановитої та бідної молодіжі». Однак, відомості з інших джерел дозволяють зробити уточнення, що художник спочатку заснував художні курси при міському промисловому музеї, а художню школу відкрив пізніше – у 1904 році. До того ж, перед Першою світовою війною на її утримання він дістав 1000 крон від крайового сейму Буковини [2, с. 4].

Чимало питань виникає перед дослідником біографії М. Івасюка, коли постає питання про створення ним низки поштових марок (номіналами 2, 3, 30, 50, 80 та 200 гривень) на замовлення уряду Директорії УНР [8]. Основна проблема полягає в узгодженні факту наявності марок (нині зберігаються в Чернівецькому художньому музеї), історичних обставин виникнення цієї ідеї та офіційним оформленням замовлення. Так само до кінця нез'ясованим залишається питання долі тиражу після того, як Директорія та її очільники були змушені залишити територію України.

Довгий час доля деяких творів М. Івасюка, створених протягом 1926–1937 років, після переїзду художника до Києва, залишалася невідомою. Натомість поява ґрунтового каталогу творів зі спецфондів Національного художнього музею України [14], частково пролила світло на історію кількох полотен. Водночас побутування інших через брак архівних джерел ще вимагає дослідження. Наприклад, місце знаходження портрету Миколи Скрипника, який надійшов до фондів згаданого музею у 1933 році [1], й надалі залишається не визначеним. Проблема полягає в тому, що цей твір надійшов до музейної збірки саме у той час, коли нарком освіти покінчив життя самогубством і його ім'я, як одного з представників руху «націонал-ухильників», влада заборонила згадувати. Отже, доля портретованого опосередковано вплинула й на долю його портрету. Водночас, працівникам НХМУ

вдалося встановити, що створений М. Івасюком портрет Карла Маркса, який перебував у спецфонді музею після 1937 року, нацисти під час окупації прагнули вивезти. Чи зберігся цей твір і де він знаходиться нині, залишається невідомим.

На останок варто звернути увагу на те, що помилку, яка міститься на одній з меморіальних дошок, присвячених М. Івасюку [3], давно вже слід виправити, оскільки нині дата трагічної загибелі художника встановлена і підтверджена вироком Трійки НКВС УРСР, а також довідкою про смерть – 25 листопада 1937 року.

Література:

1. Білокінь С. В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст : монографія. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2006. 355 с.

2. Вусик А. Микола Івасюк (3 нагоди сотих роковин народження 1885 – 1965). *Свобода*. 1966. №20. С. 4.

3. Гусар Ю.С. Співець української героїки: [про меморіальні дошки, присвячені українському художнику М. І. Івасюку]. *Чернівці та чернівчани*. 2000. №39. С. 3.

4. Дугаєва Т. Кіноплакати Миколи Івасюка. Про маловідому грань творчості митця. *Версії* : веб-сайт. URL: <http://versii.cv.ua/kultura/kinoplakati-mikoli-ivasyuka-pro-malovidomu-gran-tvorchosti-mittsya/34091.html> (дата звернення: 3.05.2021).

5. Дугаєва Т. Микола Івасюк – автор плафона в інтер'єрі Художнього музею в Чернівцях. *Версії*. 2014. №19. С. 16.

6. Дугаєва Т. Ольга Кобилянська: «Се Івасюк уложив мені таку позицію, бо хотів мене раз малювати...». *Версії* : веб-сайт. URL: <http://versii.cv.ua/news/ol-ga-kobilyans-ka-se-ivasyuk-ulozhiv-meni-taku-pozitsiyu-bo-hotiv-mene-gaz-malyuvati/24503.html> (дата звернення: 3.05.2021).

7. Дугаєва Т. Плафон в інтер'єрі Художнього музею Микола Івасюк створив 1904 року. *Версії* : веб-сайт. URL: <http://versii.cv.ua/kultura/plafon-v-inter-yeri-hudozhnogo-muzeyu-mykola-ivasyuk-stvoryv-1904-roku/48402.html> (дата звернення: 3.05.2021).

8. Дугаєва Т. Фіалкова марка з Відня. Українська Народна Республіка у художній мініатюрі. *Версії* : веб-сайт. URL: <http://versii.cv.ua/news/fialkovi-marki-z-vidnya-ukrayinska-narodna-respublika-v-hudozhnij-miniatiyuri/26362.html> (дата звернення: 3.05.2021).

9. Золотоверхова І.І. Український радянський кіноплакат 20–30-х років : монографія. Київ : Наукова думка, 1983. 126 с. : 6 л. іл.

10. Івасюк Микола Іванович : Довідник з історії України (А–Я) : За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. 2-е вид., доопр. і допов. Київ : Генеза, 2001. С. 266.
11. Буковина: її минуле і сучасне / за ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. Париж–Філадельфія–Детройт : Вид-во «Зелена Буковина», 1956. 965 с.
12. Орлик М. Довгий шлях до реабілітації. *Територіальні громади Чернівецької області* : веб-сайт. URL: <http://gromady.cv.ua/zt/news/21749/> (дата звернення: 3.05.2021).
13. *Визначні постаті : 1774–1918 (Біографічний довідник)* / Авт.-упоряд. О.М. Павлюк. Чернівці : Золоті литаври, 2000. 252 с.
14. Спецфонд 1937–1939. З колекції НХМУ : Каталог / Автор-упоряд. Ю. Литвинець. Київ : Фенікс, 2016. 406 с.
15. Юсов С. Івасюк Микола Іванович. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3: Е–Й. С. 407–408.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-079-7-3>

**СКАСУВАННЯ РАБОВЛАСНИЦЬКОГО ЛАДУ
У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ 1861 Р.:
ВІЗІЯ І. І. ПЕТРУНКЕВИЧА (1843-1928)**

Котельницький Н. А.

*кандидат історичних наук,
член-кореспондент*

*Центру українських досліджень Інституту Європи
Російської академії наук
м. Москва, Російська Федерація*

У 2021р. відзначається черговий ювілей великої події в історії Російської імперії – відміни кріпосного права 1861р. Без усялякого перебільшення скасування рабовласницького устрою стало доленосною реформою в історії держави Романових, вимушено схваленої імператором Олександром II. Однак, ставлення та оцінки процесу відміни кріпацтва завжди були різноманітними. У контексті цього дуже цікавими є візії лідерів опозиційних рухів та сил Російської імперії щодо цієї події, наприклад «патріарха» та беззаперечного керманича земської ліберальної партії північної України, видатного представника української національної аристократії – Івана Ілліча Петрункевича